

Onderwysdoelstellings en die ontwikkeling van menslike potensiaal

J.G. Pauw en J.C. Kok*

Departement Opvoedingswetenskappe, Randse Afrikaanse Universiteit, Posbus 524, Aucklandpark, 2006 Suid-Afrika

* Aan wie korrespondensie gerig moet word

Educational aims and the development of human potential. In the preamble to the Constitution of the Republic of South Africa (Act 108 of 1996) it is clearly stated that the aim of the constitution is, *inter alia*, to make it possible for each citizen to realize his or her potential and to ensure a better quality of life for all. In spite of the democratic process that is sweeping through the country, South Africa is still struggling with major problems such as crime, unemployment and poverty. Against this background, society has high expectations from education in terms of economic growth, social development and the development of human potential. This research was an effort to address the problem of the development of human potential in South Africa.

Inleiding

In die moderne wêreld is armoede, wat gepaard gaan met aggressie en geweld, kenmerkend in lande en gebiede waar daar nie genoegsame aandag gegee word aan die ontwikkeling van menslike potensiaal nie. Enige regering moet verantwoordelikheid aanvaar vir die algemene welsyn van die bevolking en juis daarom het elke regering 'n politieke plig ten opsigte van die bevordering van die algemene ontwikkeling van menslike potensiaal (Machado, 1980: 27-28). Die moderne snel-ontwikkelende tegnologiese samelewing stel al hoe meer eise aan die mens se vermoë om handelend aan te pas in sy leefwêreld (Pauw, 1966: 54-55) en dit is veral om hierdie rede dat daar gesoek moet word na wyses waardeur die onderwys die ontwikkeling van menslike potensiaal in die breë kan stimuleer en verbeter.

Doelstelling

Die hoofdoel met die navorsing was om vas te stel hoe die onderwys in Suid-Afrika die dringend noodsaaklike ontwikkeling van menslike potensiaal kan ontwikkel deur die keuse van toepaslike onderwysdoelstellings. Die onderwysdoelstellings kan egter eers gekies word nadat die onderwysbehoefes wat verband hou met die ontwikkeling van menslike potensiaal geïdentifiseer is.

'n Poging is dus aangewend om 'n bydrae te lewer tot die daarstelling van relevante, duidelike doelstellings met die onderwys in Suid-Afrika aangesien die gebrek daaraan kan veroorsaak dat die onderwysprogramme wat geïmplementeer word nie die gewenste resultate sal hê nie (Joubert, 1997: 7). Sonder gepaste onderwysdoelstellings sal die demokratiese doelstellings, soos wat dit in die Suid-Afrikaanse Grondwet vervat word, ook nie realiseer nie.

Die begrip “menslike potensiaal”

Die Suid-Afrikaanse demokrasie het dit ten doel om die omstandighede van die staat se burgers te verbeter. Dit impliseer dat dit moontlik moet wees vir alle burgers om hul basiese behoeftes te kan bevredig (South African Non-Government Organization Coalition, 1998: 2).

Met betrekking tot die begrip **menslike potensiaal** kan dit gestel word dat dit te doen het met die mens self — sy behoeftes, aspirasies, strewes en keuses. Kok, Smith en Swart (1992: 25) stel dit onomwonde dat die ontwikkeling van menslike potensiaal verband hou met alle fisiese, psigiese, sosiale, organisatoriese en milieumagtige faktore en sisteme wat 'n rol speel in die mens se lewe.

Op materiële gebied het die verwesenliking van menslike potensiaal dan te doen met die mate waarin die mens toegang het tot skoon water, mediese dienste, genoegsame voeding, onderwys, vervoer, behuising, werksekerheid, werkstevredenheid en so meer. Dit het dus ook te doen met lewenstandaard, aangesien lewenstandaard 'n bepalende faktor is met betrekking tot die optimale ontwikkeling van menslike potensiaal.

Ander minder materiële aspekte van menslike potensiaal het te doen met menslike vryheid, waaronder vryheid van spraak, beweging

en keuse. Dit sluit ook die keuse om 'n eie kultuur uit te leef in. Net so word 'n bestaan vry van uitbuiting en onderdrukking ook hieronder ingesluit.

Die ontwikkeling van menslike potensiaal kan dus gesien word as 'n ontwikkelingsproses waardeur die mens gaan sodat 'n verbreding van sy keuse-opsies in die lewe moontlik word as gevolg van die toenemende optimale realisering van die mens se moontlikhede (Pauw, 2000: 67).

Alle demokrasieë erken vandag die belang van die onderwys met betrekking tot die verwesenliking van alle landsburgers se potensiale. Dit word universeel aanvaar dat die hoofdoel van enige onderwysstelsel in 'n demokratiese samelewing is om kwaliteit onderwys aan alle leerders te voorsien sodat hulle 'n wesenlike bydrae kan lewer tot die samelewing en ten volle deel kan wees daarvan (Department of Education, 1997:11). Onderwys word algemeen erken as die instrument waardeur staatsburgers vaardighede aanleer sodat hul beroepe kan beoefen en waardeur waardes gevestig word wat burgers in staat stel om keuses te maak in alle lewensareas soos die werkslewe, gesinslewe en politieke lewe. Deur onderwys word burgers van 'n land opgevoed tot persoonlike aanpasbaarheid en tot realisering van eie inisiatiewe. Hierdie aspekte, keusevryhede, vaardighede, inisiatiewe en so meer, kan nie aangeraak word sonder die ontwikkeling van die mens se kognitiewe potensiaal nie (Pauw, 2000: 68).

Die verantwoordelikheid wat toegewys word aan 'n land se onderwysstelsel ten opsigte van die ontwikkeling van die bogenoemde aspekte van menslike potensiaal word gegrond op die algemene aanvaarding daarvan dat die ontvang van onderwys 'n basiese mense-reg is waarop alle burgers 'n gelyke aanspraak het.

Metodologie

Om te kon vasstel wat die werklike onderwysbehoefes van die mense in Suid-Afrika is, is daar eerstens veldwerk gedoen onder werklose en arm mense uit verskeie landstreke van Suid-Afrika. Die veldwerk het daaruit bestaan dat persoon-tot-persoon onderhoude gevoer is.

Die persoonlike onderhoude met die armes is opgevolg deur onderhoude met leiers in die Suid-Afrikaanse sakewêreld, die handels-gemeenskap, die nywerheidsgemeenskap, die georganiseerde vakbond-wese, die onderwys-akademiese gemeenskap en diegene wat hulself met toekomsstudies besig hou. Die onderhoude in verband met die onderwysbehoefes van mense in die moderne, toenemend geglobaliseerde wêreld, is gevoer deur middel van rekenaarbemiddelde kommunikasie omdat dit koste-effektief is en die navorsers nie beperk tot 'n bepaalde geografiese area nie. Rekenaarbemiddelde kommunikasie laat die respondent ook genoeg tyd om eers antwoorde behoorlik te formuleer voordat dit op skrif gestel word. Die navorsers was bewus daarvan dat dit normaalweg nie maklik is om 'n vertrouensituasie te skep met behulp van die elektronika nie, en het daarom omsigtig te werk gegaan en uiteindelik oor 'n lang tydperk tog daarin geslaag om deur middel van versigtige oorreding invloedryke mense uit die voorafgenoemde gemeenskappe te vind wat bereid was om as respondente

op te tree. Die volgende respondente het aan die onderhoude deelgeneem:

Die Strategiese Menslike Hulpbronbestuurder van een van die grootste Suid-Afrikaanse mynbouroepe.

Die Menslike Hulpbronsfasiliteerder van 'n groot oorkoepelende internasionale sake-onderneming in Suid-Afrika. Die respondent was vroeër as akademikus verbonde aan verskeie Suid-Afrikaanse universiteite.

Die Vise-president van die grootste oorkoepelende vakbondorganisasie in Suid-Afrika.

'n Suid-Afrikaanse intellektueel wat wêreldwye erkenning geniet op die gebied van kreatiwiteit en innovering.

'n Afgetrede fisikus wat tans 'n groot bydrae lewer op die gebied van denkontwikkeling in Suid-Afrika.

Die direkteur van 'n onafhanklike navorsingsmaatskappy wat op kontrakbasis opvoedkundige navorsing in Suid-Afrika onderneem.

'n Suid-Afrikaanse geleerde wat betrokke is by 'n buitelandse trust wat programme implementeer wat gemik is op die ontwikkeling van intelligensie.

'n Bekende toekomstkundige wat verbonde is aan 'n groot Suid-Afrikaanse maatskappy.

Hierdie respondente is almal geraadpleeg aangaande hul perspektiewe op die onderwysbehoefte wat in Suid-Afrika bestaan met betrekking tot die optimale ontwikkeling van menslike potensiaal. Die onderhoude met die vermelde kundiges is aangevul met 'n literatuurstudie wat gedoen is om vas te stel wat die kenmerke is van die soort ontwikkeling wat die optimale ontwikkeling van menslike potensiaal kan verseker.

Hierna het die navorsers te staan gekom voor die vraag of die resultate wat verkry is en die bevindinge wat daaruit gemaak kan word wel die gewenste gevolge met betrekking tot die ontwikkeling van menslike potensiaal sal hê indien in die aangeduide onderwysbehoefte voorsien sou word. Daarom moes vasgestel word watter onderwysbehoefte die sterkste verband hou met die ontwikkeling van mense se potensiaal. Aanduidings hiervan sou waarskynlik in lande soortgelyk aan Suid-Afrika gevind kon word. Die voorbehoud was egter dat daar in sodanige lande tekens moet wees dat daar al verder gevorder is met die ontwikkeling van menslike potensiaal as wat in Suid-Afrika die geval is. Dit was dus nie vir die navorsers aanvaarbaar om Suid-Afrika te vergelyk met lande of gebiede soos Singapoer, Nederland, Australië en andere nie, soos dit maar al te dikwels gedoen word wanneer daar ondeurdagte uitsprake gemaak word. Die navorsers het dus besluit om die menings van kundiges op die terrein van onderwysbehoefte en onderwysdoelstellings in ander geselekteerde ontwikkelende lande in te win deur middel van elektroniese kommunikasie. Toepaslike kundiges in Brasilië, Colombië en Argentinië is geraadpleeg. Hierdie lande is gekies omdat hulle geografies, histories, polities en sosio-ekonomies goed met Suid-Afrika vergelyk kan word. Volgens die 1996 en 1999 Indekse van Menslike Ontwikkeling van die "United Nations Development Programme" (UNDP) het die burgers van hierdie drie lande beter potensiaalontwikkeling ondergaan as wat in Suid-Afrika die geval was. Suid-Afrika het in der waarheid vanaf 1996 tot 1999 teruggesak vanaf die 100ste tot die 101ste plek op die ranglys. Kontak met geskikte kundiges is bewerkstellig deur middel van die betrokke lande se ambassades. 'n Vertrouensverhouding is met behulp van elektroniese kommunikasie opgebou met die kundiges en gerigte onderhoude het uiteindelik met behulp van e-pos plaasgevind.

Al die onderwysbehoefte soos aangedui in relevante literatuur, deur Suid-Afrikaanse armes, deur Suid-Afrikaanse kundiges en kundiges in ander ontwikkelende lande is in vier kategorieë gegroep. Hierdie kategorieë is laastens voorgelê vir uitklaring aan 'n nasionale onderwyskundige en 'n internasionale onderwyskundige wat ook as konsultant optree vir die Wêreldbank en USAID. Hierdie kenners se kommentaar is ook aangeteken.

Bevindinge

Die bevindinge is gegrond op die reaksies van alle respondente wat geraadpleeg is, sowel as op die inhoud van relevante literatuur.

Mensgerigte ontwikkeling

Uit die literatuurstudie het dit geblyk dat waar slegs prioriteit verleen word aan ekonomiese groei en ontwikkeling, die optimale ontwikkeling van menslike potensiaal nie realiseer nie (Esteva, 1993:12-13). Dit kom dus voor asof 'n ander tipe ontwikkeling nodig is. Hierdie ontwikkeling kan as **mensgerigte ontwikkeling** beskryf word (Pauw, 2000:96). Daar is aangedui dat die voorgestelde mensgerigte ontwikkeling die volgende **breë kenmerke** moet openbaar:

- Dit moet daartoe lei dat die mens in sy totaliteit ontwikkel word en nie net gesien word as 'n produksiefaktor nie.
- Dit moet ekonomiese groei help verseker, maar ter wille van die mens en nie ten koste van die mens nie.
- Dit moet die mens in staat stel om self te kan kies tussen moontlikhede.
- Dit moet steeds die mens se individualiteit in ag neem.

(Commonwealth Organization, 1999; Esteva, 1993:14-15; Pauw, 2000:100; Rahnema, 1993:158-172; Delors, 1996:79).

Saamgevat kan dit gestel word dat mensgerigte ontwikkeling iets in die mens moet sit en nie daarop gerig moet wees om iets uit die mens te kry nie (Stander, 1982:66).

Onderwysbehoefte

Nadat al die inligting bestudeer en ontleed is, kon die navorsers vier kategorieë van onderwysbehoefte, wat verband hou met die ontwikkeling van menslike potensiaal, onderskei. Hierdie kategorieë is dan ook in die breë aanvaar deur die kundiges met wie die resultate uitgeklaar is (Lamb, 2000: pers. comm.). Die onderwysbehoefte is gereduseer en saamgevat soos volg:

1. Onderwysbehoefte wat verband hou met die mens se daaglikse bestaan en oorlewing.
2. Onderwysbehoefte wat spruit uit die eis wat aan mense gestel word om hulself te handhaaf en voortdurend aan te pas by die veranderende samelewing en wêreld.
3. Onderwysbehoefte wat verband hou met die mens se kognitiewe behoeftes en potensiaal.
4. Onderwysbehoefte wat na vore kom uit die mens se nie-materiële, sielkundige, geestelike en sosiale behoeftes.

Gevolgtrekkings

Uit die onderwysbehoefte wat uit die navorsing na vore gekom het, was dit moontlik om vier **algemene onderwysdoelstellings**, wat te doen het met die ontwikkeling van menslike potensiaal, te onderskei. Dit was ook moontlik om in terme van elke algemene onderwysdoelstelling 'n aantal relevante **besondere onderwysdoelstellings** te identifiseer.

Eerste algemene onderwysdoelstelling

Om die leerder in staat te stel om as volwasse mens 'n selfstandige bestaan te kan voer.

Die volgende **besondere onderwysdoelstellings** is hier van toepassing:

Die relevante besondere onderwysdoelstellings het te doen met die toerusting van die leerder met vaardighede wat ooreenstem met die behoeftes van die arbeidsmark soos die volgende:

- Tegnologiese vaardighede;
- Basiese rekenaarvaardighede;
- Vaardighede wat verband hou met globale inskakeling;
- Vaardighede om inligting te bekom;
- Entrepreneursvaardighede;
- Sakevaardighede;
- Finansiële bestuursvaardighede. (Pauw, 2000:135).

Tweede algemene onderwysdoelstelling

Om die leerder in staat te stel om homself of haarself te kan handhaaf, aan te pas by, en tred te hou met die voortdurende veranderinge in die samelewing.

Die volgende **besondere onderwysdoelstellings** moet bereik word met en as uitkomste gevestig word in die leerder:

- Basiese moedertaal geletterdheid (praat, verstaan, lees, skryf);
- Kennis van basiese wiskundige bewerkings;
- Basiese kennis van die eie geskiedenis, literatuur, geografie en ekonomie;
- Basiese kennis van ander lande en vastelande;
- Basiese kennis van globalisering;
- Basiese kennis van Engels;
- Die vermoë om teoretiese kennis in die praktyk te kan aanwend;
- Die vermoë om as lid van 'n span te kan saamwerk, as leier, maar ook as volgeling.

(Pauw, 2000:136).

Derde algemene onderwysdoelstelling

Om die leerder se kognitiewe vermoëns optimaal te ontwikkel.

Die optimale ontwikkeling van die volgende kognitiewe ingesteldhede, vermoëns, en vaardighede is **besondere onderwysdoelstellings** wat nagestreef moet word:

- Denkvaardighede
- Analitiese vaardighede
- Besluitnemingsvaardighede
- Innoverende vaardighede
- Kreatiwiteit en kreatiewe denke
- Die vermoë om inligting te verwerk
- Die vermoë om die leefomgewing en die moontlikhede daarin te verstaan
- 'n Begrip en waardering daarvoor dat die natuur alle lewe op aarde onderhou
- 'n Persoonlike ingesteldheid van lewenslange leer

(Pauw, 2000:136-137).

Vierde algemene onderwysdoelstelling

Om ook deur middel van die onderwys te voorsien in die mens se nie-materiële, sielkundige, geestelike en sosiale behoeftes.

Besondere onderwysdoelstellings wat nagestreef moet word is die volgende:

- Om die leerder se eie identiteit te versterk;
- Om die leerder se eie kultuur te versterk;
- Om die leerder se eie geloof te versterk;
- Om 'n demokratiese instelling by die leerder te vestig;
- Om die leerder se verdraagsaamheid teenoor ander mense en groepe mense te bevorder;
- Om 'n ingesteldheid van samewerking eerder as kompetering by die leerder te vestig;
- Om die leerder se emosionele intelligensie saam met die leerder se verstandelike intelligensie te ontwikkel;
- Om metakognisie en bewustheid by die leerder te bevorder. Dit sluit in:
 - S Die beskouing oor die self — waardes, doelstellings en so meer.
 - S Die eie beskouing oor ander.
 - S Die eie beskouing oor die omgewing.
 - S Die eie beskouing oor die verlede en die toekoms;
- Om die bewuswordingsprosesse van die leerder so te fasiliteer dat die leerder sy potensiaal om **self** sy eie toestand te verbeter, kan verweselik deurdat die leerder **self** sy eie unieke talente sal ontwikkel.

(Pauw, 2000:137).

Aanbevelings

Die mens se behoefte om sy potensiaal te verweselik stel sekere eise aan die onderwys. Indien die onderwys aan die eise wil voldoen, behoort daar ag geslaan te word op die relevante onderwysdoelstellings wat in hierdie studie geïdentifiseer is en ook op die aanbevelings wat gemaak is met betrekking tot die bespoediging van die bereiking van die doelstellings. Die volgende aanbevelings is ter sprake:

- Dat die onderwys sal voorsien in die mens se kognitiewe behoeftes deur klem te lê op denkontwikkeling. Dit kan as die belangrikste aanbeveling beskou word.
- Dat die onderwys algemene geletterdheid, rekenaargeletterdheid en vaardigheid in die gebruik van Engels as 'n prioriteit sal hanteer.
- Dat onderwysers behoorlik opgelei sal word om volgens die UGO-benadering onderrig te gee.
- Dat daar ag geslaan sal word op die aanbevelings van die *Review Committee on Curriculum 2005*. Kurrikulum 2005 moet egter nie vervang word nie, maar eerder aangepas en verbeter word in lyn met die voorstelle van die genoemde komitee (Pauw, 2000:153-154).

Ten slotte: Daar kan groot vordering gemaak word met die ontwikkeling van menslike potensiaal in Suid-Afrika indien voldoen kan word aan die aanbevelings wat uit die navorsing voortgevloei het.

Summary

The focus of this research was on the development of human potential in South Africa as well as on the role of education in this regard. The aim of the research was to identify the educational needs of South Africans and to formulate appropriate educational goals that could promote the optimal development of human potential in South Africa, which is also part of the "global village". Special attention is given to the development of the human potential of the poor, as this will contribute towards the alleviation of the widespread poverty in the country. Qualitative research methods were used. Data were collected by studying relevant literature. In addition, data were also obtained from personal and electronic interviews with South African experts in the field of the development of human potential.

Because it was thought that South Africa can benefit from the experience of other developing countries with similar problems to that of South Africa, with regard to the development of human potential, data collected from electronic interviews with experts in such countries was also included.

By analysing the data, various educational needs could be identified. These were categorised as follows:

- Educational needs that are relevant to the daily existence and survival of people.
- Educational needs that stem from the fact that modern life requires from human beings to assert themselves in, and to continuously adapt to the rapidly changing community and world.
- Educational needs linked to human cognition.
- Educational needs relevant to the non-material, psychological, spiritual, and social needs of people.

The results were verified by submitting them for comment to an international expert in the field of the development of human potential in developing countries and also to a national expert. Both experts accepted the results as valid.

After the educational needs relevant to the development of human potential were identified it was possible to formulate the following four general educational goals:

- To enable the learner to live independently as an adult.
- To enable the learner to assert himself or herself in daily life and to be able to adapt to, and to keep up with the continuous changes in the environment.
- To develop the cognitive abilities of learners optimally.
- To provide for the non-material, psychological, spiritual and social needs of learners.

A number of specific educational goals are linked to each of the four

general educational goals.

Finally, recommendations were made with regard to literacy, proficiency in English, computer skills, training of teachers, and the outcomes-based education model. The development of the cognitive abilities of learners is singled out as most important with regard to the development of human potential in South Africa.

Verwysings

- Commonwealth Organization 1999. *Fancourt Commonwealth declaration on globalisation and people centered development*.
http://www.thecommonwealth.org/htm/info/press/1999_2_Oktober_2000.
- Delors J 1996. Education – The necessary Utopia. In: UNESCO 1996. *Learning: The treasure within*. Paris: UNESCO.
- Department of Education 1997. *Quality education for all*. Pretoria: Government Printer.
- Esteva G 1993. Development. In: Sachs W (ed.). *The development dictionary*. 3rd edn. London: Zed Books.
- Joubert J 1997. Kwaliteit van SA verdere onderwys swak — verslag. *Beeld*, 2 April 1997.
- Kok JC, Smith, JAJ & Swart GJJ 1992. *Uitnodigende skoolbestuur*. Witbank: Dutland.
- Machado Luis A 1980. *The right to be intelligent*. Oxford: Pergamon.
- Pauw J 1966. Onderwys van die verstandelik begaafde leerling in 'n tegnologiese samelewing. DEd-proefskrif, Universiteit van Pretoria, Pretoria.
- Pauw JG 2000. Onderwysdoelstellings en die ontwikkeling van menslike potensiaal. DEd-proefskrif, Randse Afrikaanse Universiteit, Johannesburg.
- Rahnema M 1993. Poverty. In: Sachs W (ed.). *The development dictionary*. London: Zed Books.
- Review Committee on Curriculum 2005 2000: *A South African curriculum for the twenty-first century*. Pretoria: Government Printer.
- South African Non-Government Organization Coalition, 1998: *The people's voices*. Johannesburg: Sangoco.
- Stander G 1982. Die begaafde kind: Oplossing en probleemstelling. In: Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns. *Die ontwikkeling en benutting van menslike potensiaal in Suid-Afrika*. Deel 1. Pretoria: Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns.
- United Nations Development Programme 1996. *Human development report 1996*. New York: Oxford University Press.
- United Nations Development Programme 2000. *Human development report 1999*.
<http://www.undp.org/hdro/HDI.html> 25 June 2000.